

การอนุรักษ์ สืบสาน และต่อยอด: “ภูมิปัญญาผ้าทอเกาะยอ”
ผ่านหลักสูตรท้องถิ่น*

CONSERVATION, SUCCESSION AND EXTENSION: "WISDOM OF KOH
YO WOVEN FABRIC" THROUGH LOCAL COURSES

พนัชกร พิทยะกุล

Panatchakorn Pittiyakul

พรพันธุ์ เขมคุณาศัย

Pornpan Khemakunasai

ณัฐพงศ์ จิตนิรัตน์

Natapong Jitnirat

พรไทย ศิริสาธิตกิจ

Pornthai Sirisatitkit

มหาวิทยาลัยทักษิณ

Thaksin University, Thailand

E-mail: march_marcho@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์ สืบสาน และต่อยอด: “มรดกภูมิปัญญาผ้าทอเกาะยอ” ผ่านหลักสูตรท้องถิ่น เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ออกแบบรวมกับการวิจัยโดยใช้การฝึกปฏิบัติจริง แบ่งเป็น 3 ขั้นตอน คือ 1) ศึกษาเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีในการสร้างหลักสูตร 2) สัมภาษณ์เชิงลึก จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ราษฎ์ชาวบ้านผู้ที่มีความรู้ความสามารถในเรื่องการทอผ้าเกาะยอ จำนวน 8 คน ซึ่งเป็นผู้มีประสบการณ์การทอผ้ามากกว่า 20 ปี และหลังจากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาสังเคราะห์และสร้างหลักสูตรการทอผ้าเกาะยอ 3) ทดลองใช้หลักสูตรโดยการฝึกปฏิบัติจริง กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ เยาวชนผู้มีความสนใจและสมัครใจเข้าร่วมโครงการ จำนวน 3 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา และนำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาความ ผลการวิจัยพบว่า การอนุรักษ์ในครั้งนี้ อนุรักษ์โดยการจัดทำหลักสูตรการทอผ้าเกาะยอขึ้น ซึ่งเป็นหลักสูตรที่เกิดจากความต้องการของชุมชนและการมีส่วนร่วมของชุมชน หากไม่มีการจัดทำหลักสูตรขึ้น มีแนวโน้มว่าการทอผ้าเกาะยอมีโอกาสที่จะสูญหายได้ เพราะไม่มีการสืบทอดองค์ความรู้ เหตุได้จากอุปสรรคการทอผ้าถูกทิ้งร้างไว้เป็นจำนวนมาก 2) การสืบสาน สืบสานโดยการให้เยาวชนผู้มีความสนใจ

* Received 24 August 2021; Revised 5 September 2021; Accepted 8 September 2021

ได้เข้ามาเรียนรู้และปฏิบัติจริง ผ่านหลักสูตรที่ได้พัฒนาขึ้น เป็นการสืบสานมรดกภูมิปัญญาให้คงอยู่ต่อไปไม่ให้สูญหาย 3) การต่อยอด ต่อยอดโดยการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับผู้ที่สนใจ และสถานศึกษาที่อยู่ใกล้เคียง พร้อมทั้งเผยแพร่หลักสูตรผ่านระบบ QR Code และช่องทางออนไลน์ เพื่อให้เป็นที่รู้จักของคนทั่วไปมากยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: การอนุรักษ์, สืบสาน, ต่อยอด, ภูมิปัญญาผ้าทอเกาะยอ, หลักสูตรท้องถิ่น

Abstract

The objectives of this article were to at preserving and continuing: "Koh Yo Weaving Wisdom Heritage" through a local curriculum that designed with practical research, divided into three stages: 1) Studying documents, textbooks, and related research on theoretical concepts in creating courses, 2) In-depth interviews from key informants: 8 local sages who know to weave. They have more than 20 years of weaving experience. Then, the information was used to synthesize and create the Koh Yeo Weaving Course 3) The course was experimented with by practical method. Samples were three youths who were interested in this project. The data analyzed by content analysis and then presented descriptively. The results showed that: 1) Conservation can be preserved by the Koh Yo Weaving course. This curriculum was born out of community needs and community engagement. If the course were of no use, Koh Yeo Weaving would be lost because there is no knowledge inheritance since weaving equipment has been abandoned in large numbers. 2) Continuing inheritance by giving opportunities to learn and practice through the curriculum that has been developed to the youth who are interested. It is an inheritance to let the wisdom continue without being lost. 3) To further build on the establishment of learning centers has a purpose on transferring knowledge to interested parties and nearby educational institutions, as well as disseminate courses through QR code and online channels to make them more well-known to the general public.

Keywords Conservation, Succession, Extension, Wisdom Weaving Koh Yo, Local Curriculum

บทนำ

พระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ว่า หลักสูตรทุกระดับ ทุกประเภทจะต้องมีความหลากหลายเน้นความเป็นไทย และจัดหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาความต้องการของชุมชนนั้น ๆ ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) จึงเป็นเรื่องใกล้ตัวที่อยู่ในวิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชนที่มีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่คนรุ่นหลังจะต้องช่วยกันอนุรักษ์และสืบสานมรดกทางภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านี้ไว้จากผู้รู้ “ปราชญ์ชาวบ้าน” หรือ “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นมรดกประสพการณ์ องค์ความรู้ที่มนุษย์คิดค้นขึ้นเพื่อการสร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นระหว่างบุคคลในชุมชนกับทรัพยากร เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม อันจะนำมาซึ่งการพัฒนาที่ยั่งยืนในสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีความจำเป็นและมีความสำคัญต่อการพัฒนาสังคมไทย ดังที่ ประกอบ ใจมั่น ได้กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญ ดังนี้ 1) ช่วยให้สมาชิกในชุมชนได้มีส่วนร่วม 2) ช่วยสร้างความสมดุลระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในชุมชน 3) ช่วยให้บุคคลในชุมชนสามารถปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง 4) เป็นประโยชน์ต่อองค์กรของรัฐที่จะนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชน (ประกอบ ใจมั่น, 2539) ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพื่อการสร้างความปึกแผ่นของคนในชุมชนที่ต้องอาศัยพลังความรู้ ความคิด และประสพการณ์ เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจ รัก และความหวงแหนในมรดกภูมิปัญญาในท้องถิ่นของตนเอง ดังนั้นจึงสามารถนำความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นมาบูรณาการ (Integrated) ให้สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิต การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้ผู้ที่จะศึกษาเรียนรู้เรื่องใกล้ตัว เรียนเรื่องชุมชนและนำองค์ความรู้ที่เป็นมรดกทางภูมิปัญญาในท้องถิ่นมาใช้ในการแก้ปัญหา การพัฒนาตนเอง และสังคมสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับชีวิตประจำวัน ที่สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ที่ได้กำหนดไว้ชัดเจนในการพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ คือสามารถสร้างและต่อยอดองค์ความรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้พระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2545 มาตรา 29 ได้ระบุว่า ให้ทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วมร่วมกับชุมชนในการออกแบบหรือต่อยอดองค์ความรู้จากความเป็นรากเหง้าของชุมชน เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน ภูมิปัญญาชาวบ้าน องค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรวิชาชีพ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำและต่อยอดหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อให้ชุมชนได้มีจิตสำนึก ตระหนัก รักหวงแหน และภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน และเรียนรู้จากสภาพจริงในชุมชน ซึ่งเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ในการอบรมสั่งสอน ถ่ายทอดความรู้ทักษะความชำนาญหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าเป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นไปสู่บุคคลในชุมชน การถ่ายทอดแบบนี้เป็นการสอนโดยการกระทำเพื่อให้เกิดทักษะความชำนาญและมีการถ่ายทอดประสพการณ์ที่ถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นเป็นการสร้างสรรค์วัฒนธรรมให้สามารถสร้างอาชีพได้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542)

จากสภาพสังคมในยุคปัจจุบันเป็นยุคที่มีความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรมที่มีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยอย่างรวดเร็ว จึงทำให้เยาวชนและชาวบ้านในชุมชนต้องมีการปรับตัวเพื่อเข้าสู่ภาวะความทันสมัย จึงทำให้ไม่ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นเรื่องใกล้ตัวมากนัก ซึ่งจากกระบวนการทัศน์และแนวปฏิบัติที่มีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นนั้น ยังคงเป็นสิ่งที่มิประโยชน์และสามารถต่อยอดเพื่อให้เกิดนวัตกรรมที่ยังคงความเป็นรากเหง้าดั้งเดิมไว้ได้ และปัจจุบันสิ่งเหล่านี้กำลังจะสูญหายไปจากท้องถิ่น ซึ่งถ้าไม่ได้รับการศึกษาและฟื้นฟูขึ้นอีกครั้ง จากแผนยุทธศาสตร์ชาติสามารถออกแบบและกำหนดกรอบคิดเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาและต่อยอดองค์ความรู้ ที่เป็นมรดกภูมิปัญญาของท้องถิ่นมาใช้ในการยกระดับคุณภาพของของคนในชุมชนได้ จากสิ่งที่บรรพบุรุษได้สร้างพื้นฐานทางด้านความรู้ ความคิดความเชื่อ และประสบการณ์ที่ดีไว้ให้แล้วนั้นสามารถนำมาปรับใช้ได้ดังนี้ 1) ต่อยอดให้สอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่นนั้น ๆ 2) ปรับปรุงโครงสร้างจากพื้นฐานเดิมสู่นาคต 3) สร้างแรงบันดาลใจคุณค่าใหม่ในอนาคตด้วยการพัฒนาให้คนรุ่นใหม่ได้เห็นคุณค่า เพื่อตอรองอนาคตบนพื้นฐานของการต่อยอดอดีตและปรับปัจจุบัน (สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ, 2561) ดังนั้นจึงเป็นสิ่งที่จะต้องนำมาใช้ในการพัฒนาและแก้ปัญหาอย่างเร่งด่วน เพื่อสร้างความตระหนักให้ชุมชนได้ ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นถึงความสำคัญทางมรดกทางภูมิปัญญาเพื่อรักษาไว้ให้อยู่คู่ชุมชน เพราะภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นทุนเดิมของชุมชนในการสร้างคุณค่าให้มีความสมดุลและเกิดความอย่อย่างยั่งยืนต่อไป ดังนั้นผู้วิจัยจึงเล็งเห็นถึงความสำคัญของมรดกภูมิปัญญาผ้าทอเกาะยอจึงได้ให้เยาวชน และคนในชุมชนได้ อนุรักษ์ สืบสาน และต่อยอด มรดกภูมิปัญญาท้องถิ่น ผ่านหลักสูตรท้องถิ่นผ้าทอเกาะยอ โดยใช้พื้นที่ หมู่ที่ 5 บ้านท่าไทร ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา เป็นพื้นที่ศึกษาในครั้งนี้ เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้เข้าใจความเป็นรากเหง้าของตัวเอง เห็นคุณค่าของมรดกภูมิปัญญาผ้าทอเกาะยอ และนำมาเป็นกรอบแนวทางในการขับเคลื่อนเพื่อพัฒนาชุมชนต่อไป “เกาะยอ” เป็นชุมชนที่มีความเก่าแก่ของอำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา มีลักษณะภูมิประเทศอุดมสมบูรณ์ ในอดีตพ่อค้าชาวจีนได้ใช้เป็นท่าเรือเพื่อกำบังคลื่นลม และได้ขึ้นมาพักอาศัยต่อมาได้ตั้งถิ่นฐานอยู่บนเกาะยอและนำวัฒนธรรมต่าง ๆ เข้ามาถ่ายทอดให้กับชาวพื้นเมือง เช่น การทอผ้า การทำกระเบื้อง เครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น เกาะยอมีพื้นที่เหมาะแก่การทำกรประมงพื้นบ้านเพราะพื้นที่ล้อมรอบด้วยทะเลสาบสงขลา ส่วนพื้นที่ราบในเกาะเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ดินดีเหมาะแก่การเพาะปลูก ปัจจุบันเกาะยอจึงเป็นพื้นที่ ที่มีความสำคัญทางวัฒนธรรมภูมิปัญญา และอาชีพที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนมาตั้งแต่สมัยโบราณ คือ “การทอผ้าเกาะยอ” ซึ่งเป็นผ้าที่ทอด้วยมือมีลวดลายประณีตสวยงามแบบยกดอกชนิดต่าง ๆ “ผ้าทอเกาะยอ” เป็นผ้าที่มีชื่อเสียงของจังหวัดสงขลา และได้รับการถ่ายทอดมาจากชาวจีนที่เข้ามาอาศัยอยู่ในเกาะยอสมัยนั้น ต่อมาจึงมีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นจนถึงยุคปัจจุบัน (นิธย์ พงศ์พลฤกษ์, 2553)

จากสภาพปัญหาความต้องการเจ้าของชุมชนเกาะยอ ซึ่งเป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้เรื่องผ้าทอเกาะยอ ปัจจุบันมีอยู่จำนวนน้อยมาก ทำให้ชุมชนและปราชญ์ชาวบ้านต้องการให้น้องศึความรู้ความรู้อันมีอยู่มาอนุรักษ์ สืบสาน และต่อยอด มรดกภูมิปัญญาผ้าทอเกาะยอไว้ โดยให้ปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้สอนถ่ายทอดมรดกวัฒนธรรมให้กับกลุ่มเยาวชนและผู้สนใจได้เข้ามาศึกษาเรียนรู้และฝึกปฏิบัติวัฒนธรรมภูมิปัญญาผ้าทอเกาะยอด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาและต้องการสร้างความตระหนักให้กับกลุ่มเยาวชนและผู้สนใจได้เข้ามาร่วมกันอนุรักษ์ สืบสาน และต่อยอด: “มรดกภูมิปัญญาผ้าทอเกาะยอ” ผ่านหลักสูตรท้องถิ่น ด้วยการฝึกปฏิบัติจริง (Active Learning) และนำหลักสูตรท้องถิ่นมรดกภูมิปัญญาผ้าทอเกาะยอมาเผยแพร่ผ่านผู้ที่เข้ามาเรียนรู้และผ่านเอกสารหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อให้ผู้สนใจได้เข้าถึงได้อย่างรวดเร็วทันกับสังคมยุคใหม่โดยใส่ข้อมูลผ่านระบบ QR Code อีกหนึ่งช่องทางด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่ออนุรักษ์ สืบสาน และต่อยอด: “มรดกภูมิปัญญาผ้าทอเกาะยอ” ผ่านหลักสูตรท้องถิ่น

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่ผู้วิจัยได้ออกแบบร่วมกับการวิจัยโดยใช้วิธีการฝึกปฏิบัติการจริง (Active Learning) เพื่อใช้ในการอนุรักษ์ สืบสาน และต่อยอด มรดกทางภูมิปัญญาผ้าทอเกาะยอ ผ่านหลักสูตรท้องถิ่น โดยศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมากำหนดเป็นแนวทางในการวิจัยและลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์เขียนสรุป และนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Research) การวิจัยครั้งนี้ มีวิธีการดำเนินการวิจัยโดยการศึกษาเอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและแหล่งข้อมูลสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อรวบรวมข้อมูลแนวคิดทฤษฎีการอนุรักษ์ สืบสาน และต่อยอดมรดกทางภูมิปัญญาผ้าทอเกาะยอ ผ่านหลักสูตรท้องถิ่น โดยผู้วิจัยได้ศึกษาจากแนวคิดของ โบแชมป์ (Beauchamp, G. A., 1984) ได้อธิบายไว้ดังนี้ 1) การอนุรักษ์ สืบสานและต่อยอดภูมิปัญญาต้องมาจากความต้องการของชุมชน 2) กำหนดแนวทางเพื่อพัฒนาและสร้างความสมดุลให้กับชุมชน 3) นำความรู้ที่ได้มาต่อยอดเพื่อการอนุรักษ์ สืบสาน 4) นำไปสร้างฐานคิดมรดกภูมิปัญญาไปแก้ปัญหาผ่านหลักสูตรที่กำหนดไว้ ซึ่งมี 4 ขั้นตอน คือ 1) ศึกษาความต้องการของชุมชน 2) กำหนดแนวทางพัฒนา 3) นำความรู้ที่ได้มาต่อยอด 4) นำหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นทดลองใช้ โดยทั้ง 4 ขั้นตอนนี้ จะเป็นที่มาของผลการวิจัยที่ตอบวัตถุประสงค์ คือ อนุรักษ์ สืบสาน ต่อยอด ตามขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 คือ ศึกษาเอกสาร เพื่อกำหนดกรอบแนวคิด และเพื่อนำมาออกแบบแบบสัมภาษณ์

ขั้นตอนที่ 2 คือ สัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้านและคนที่อยู่ในชุมชน เพื่อสำรวจปัญหาและความต้องการในการอนุรักษ์ สืบสาน และต่อยอด มรดกภูมิปัญญาผ้าทอเกาะยอ ซึ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญในครั้งนี้ คือ ปราชญ์ชาวบ้านผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องการทอผ้าเกาะยอและมีประสบการณ์ทอผ้าเกาะยอมาตั้งแต่สมัยอดีต จำนวน 8 คน โดยคัดเลือกจากคุณสมบัติคือ ต้องเป็นผู้ที่มีประสบการณ์มากกว่า 20 ปี ขึ้นไป

ขั้นตอนที่ 3 หลังจากสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้านและคนที่อยู่ในชุมชนแล้ว ผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาสังเคราะห์ร่วมกับปราชญ์ชาวบ้านเพื่อสร้างหลักสูตรท้องถิ่นมรดกภูมิปัญญาผ้าทอเกาะยอที่เป็นเล่มเอกสารฉบับที่สมบูรณ์เพื่อให้กลุ่มเยาวชนอาสาสมัครได้เข้ามาเรียนรู้และฝึกปฏิบัติตามโครงสร้างของหลักสูตรซึ่งประกอบด้วยรายละเอียดดังนี้ 1) ประวัติความเป็นมาของผ้าทอเกาะยอ 2) วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้การทอผ้าเกาะยอ 3) ขั้นตอนและวิธีการทอผ้าเกาะยอ 4) การออกแบบลายผ้าทอเกาะยอ 5) การเก็บรักษาผ้าทอเกาะยอ และ 6) การประเมินผล เป็นการประเมินผลโดยปราชญ์ชาวบ้านที่ได้ทำการสอนการทอผ้า

ขั้นตอนที่ 4 นำหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นไปทดลองใช้กับเยาวชน จำนวน 3 คน ซึ่งเป็นเยาวชนที่สนใจในการเข้ามาเรียนรู้เรื่องมรดกภูมิปัญญาผ้าทอเกาะยอ ใช้ระยะเวลาดำเนินการทั้งสิ้น 12 สัปดาห์

ขั้นตอนที่ 5 สรุปและนำเสนอผลการดำเนินการในการอนุรักษ์ สืบสานและต่อยอดมรดกภูมิปัญญาผ้าทอเกาะยอ ผ่านหลักสูตรท้องถิ่น ที่ดำเนินการสอนโดยปราชญ์ชาวบ้านโดยใช้การวิเคราะห์ และนำเสนอในรูปแบบพรรณนาความ

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยการอนุรักษ์ สืบสาน และต่อยอด: “มรดกภูมิปัญญาผ้าทอเกาะยอ” ผ่านหลักสูตรท้องถิ่น ในทุกมิติผู้วิจัยสามารถสรุปเป็นประเด็นได้ ดังนี้

ตามกระบวนการที่ได้มีการค้นพบ ในการอนุรักษ์ สืบสาน และต่อยอด: “มรดกภูมิปัญญาผ้าทอเกาะยอ” ผ่านหลักสูตรท้องถิ่น พบว่า ในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านท่าไทร ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา เป็นแหล่งมรดกภูมิปัญญาผ้าทอเกาะยอที่สำคัญมาตั้งแต่สมัยอดีต และได้รับวัฒนธรรมการทอผ้ามาจากชาวจีนในสมัยนั้น ซึ่งในปัจจุบันปราชญ์ชาวบ้านผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการทอผ้าเกาะยอ ที่ได้รับความรู้มาจากรุ่นบรรพบุรุษยังมีหลงเหลืออยู่ไม่มากนัก และปราชญ์ชาวบ้านเหล่านั้น มีความกังวลเรื่ององค์ความรู้ที่ได้รับมานั้นจะสูญหายไป จึงอยากให้คนรุ่นใหม่ได้เข้ามาเรียนรู้ดูแลรักษามรดกทางภูมิปัญญาที่ทรงคุณค่านี้ไว้ จึงเกิดความตระหนักรู้อยากให้มีการอนุรักษ์ภูมิปัญญาผ้าทอเกาะยอขึ้น และอยากให้มีการฟื้นฟูความเป็นดั้งเดิม เพื่อให้เยาวชนรุ่นใหม่ได้เข้ามาเรียนรู้ ฝึกปฏิบัติและสานต่อองค์ความรู้จากการที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ศึกษาภาคสนามและได้มีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับปราชญ์ชาวบ้าน (ป้าข้าง) และชาวบ้านในชุมชนเกาะยอนั้น พบว่า อุปกรณ์การทอผ้าได้ถูกทิ้งร้างไว้เป็นจำนวนมาก

สาเหตุเกิดจากความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย ชาวบ้านส่วนใหญ่เริ่มละเลยไม่ให้ความสำคัญกับการทอผ้าเหมือนอย่างที่เคยเป็น อาจเนื่องมาจากการทอผ้ามีขั้นตอนที่ย่างยากซับซ้อนและต้องใช้เวลานาน แต่กลับสร้างรายได้น้อยไม่คุ้มค่างบทุนที่เสียไป อีกทั้งรายได้ที่ได้รับไม่เพียงพอกับค่าครองชีพในยุคปัจจุบัน ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงหันไปประกอบอาชีพอย่างอื่นแทน ดังนั้นจึงทำให้มรดกภูมิปัญญาผ้าทอเกะยอกำลังจะสูญหายไปจากชุมชน จากปัญหาที่พบ หากไม่ได้รับการสนับสนุนหรือแก้ไขอย่างเร่งด่วน ก็อาจส่งผลทำให้มรดกภูมิปัญญาผ้าทอเกะยอกำลังจะสูญหายไปจากชุมชนได้อย่างถาวร ผู้วิจัยได้เล็งเห็นปัญหาที่เกิดขึ้น จึงร่วมมือกับปราชญ์ชาวบ้านในชุมชนได้มีการสร้างรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น: มรดกภูมิปัญญาผ้าทอเกะยอก แบบมีส่วนร่วมของชุมชนขึ้น เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับกลุ่มเยาวชนอาสาสมัครและเจ้าของชุมชนที่สนใจเข้ามาเรียนรู้และฝึกปฏิบัติจริง เพื่อรักษามรดกภูมิปัญญาการทอผ้าไว้ให้คงอยู่คู่กับท้องถิ่นต่อไป

1. การอนุรักษ์: “มรดกภูมิปัญญาผ้าทอเกะยอก” ผ่านหลักสูตรท้องถิ่น โดยผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สอบถามความต้องการและปัญหาของชุมชนเกะยอก พบว่า มรดกภูมิปัญญาผ้าทอเกะยอกยังไม่ได้มีการฟื้นฟูเท่าที่ควร ซึ่งตัวแทนจากปราชญ์ชาวบ้านและเจ้าของชุมชนมีความต้องการให้ผ้าทอเกะยอกอยู่คู่ชุมชนต่อไปจึงเกิดความตระหนักในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาผ้าทอเกะยอกและอยากขยายผลสู่เยาวชนและผู้สนใจ จึงทำให้ผู้วิจัยเกิดแรงบันดาลใจอยากศึกษา และได้จัดการประชุมรับสมัครกลุ่มเยาวชนและเจ้าของชุมชนที่สนใจ โดยชี้แจงวัตถุประสงค์ในการอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาผ้าทอเกะยอก เพื่อสร้างความภาคภูมิใจ เข้าใจถึงความเป็นรากเหง้าในท้องถิ่นของตนเอง เพื่อร่วมกันพัฒนาให้สิ่งที่มีคุณค่านี้ยังคงอยู่คู่ชุมชน จากจุดเริ่มต้นนี้ทำให้ทั้งกลุ่มอาสาสมัครเยาวชน เจ้าของชุมชนมีความสนใจต้องการที่จะเข้ามาศึกษา เรียนรู้โดยมีปราชญ์ชาวบ้าน เป็นคนสอน ฝึกปฏิบัติและถ่ายทอดความรู้เรื่องการทอผ้าเกะยอกให้กับกลุ่มเยาวชนและอาสาสมัคร ได้ช่วยกันอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาผ้าทอเกะยอกผ่านหลักสูตรท้องถิ่นร่วมกันเสนอแนวทางอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาร่วมกัน นำข้อเสนอแนะมาเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ให้มรดกภูมิปัญญาผ้าทอเกะยอกให้คงอยู่และสร้างความยั่งยืนให้กับชุมชนต่อไป

2. การสืบสาน: “มรดกภูมิปัญญาผ้าทอเกะยอก” ผ่านหลักสูตรท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน (ป้าข้าง) ได้ทำการสอนและฝึกปฏิบัติการทอผ้า ณ บ้านเลขที่ 45 หมู่ที่ 5 บ้านท่าไทร ตำบลเกะยอก อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้สำหรับอาสาสมัครเยาวชนและผู้สนใจ ผ่านหลักสูตรท้องถิ่นมรดกภูมิปัญญาผ้าทอเกะยอก ตามโครงสร้างของหลักสูตรที่ได้สกัดองค์ความรู้จากปราชญ์ชาวบ้าน และการมีส่วนร่วมจากชุมชน โดยเริ่มตั้งแต่ความรู้พื้นฐานประวัติความเป็นมาของผ้าทอเกะยอก อุปกรณ์วัสดุที่ใช้ในการทอผ้า ขั้นตอนการทอผ้า การออกแบบลายผ้า และการประเมินผลการทอผ้า ตัวแทนกลุ่มอาสาสมัครเยาวชนได้นำองค์ความรู้มาใช้ในการสืบสาน และนำผลที่ได้มาถ่ายทอดเพื่อขยายผลสู่ชุมชนและสถานศึกษาในชุมชนต่อไป เพื่อให้ดำรงไว้ซึ่งมรดกทางวัฒนธรรม และเน้นการจัดการความรู้ท้องถิ่นเพื่อนำมา

สืบสาน พัฒนา และรังสรรค์ต่อยอดให้เกิดเป็นชิ้นงานบนฐานคิดที่สามารถนำมาใช้แก้ปัญหาให้กับชุมชนได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับยุคสมัย

3. การต่อยอด: “มรดกภูมิปัญญาผ้าทอเกาะยอ” ผ่านหลักสูตรท้องถิ่น ประชาชนชาวบ้าน (ป้าข้าง) ได้นำองค์ความรู้ เรื่องมรดกภูมิปัญญาผ้าทอเกาะยอ มาใช้ในการต่อยอดให้กับกลุ่มอาสาสมัครเยาวชนและชาวบ้านชุมชนที่สนใจได้เข้ามาเรียนรู้และฝึกปฏิบัติเพื่อนำความรู้ที่ได้ไปต่อยอดและขยายผลให้กับคนอื่น ๆ ในชุมชนและสถานศึกษาที่อยู่ในชุมชน โดยใช้เวลาว่างหรือใช้ในช่วงกิจกรรมลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้ ให้กับกลุ่มอาสาสมัครเยาวชนได้นำองค์ความรู้ไปขยายผล และเป็นวิทยากรในการต่อยอดมรดกภูมิปัญญาผ้าทอเกาะยอ เพราะมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่จะต้องมีการต่อยอดเพื่อให้คนรุ่นหลังได้รักษาไว้ ดังนั้นจาก การอนุรักษ์ การสืบสาน และต่อยอด : “มรดกภูมิปัญญาผ้าทอเกาะยอ” ผ่านหลักสูตรท้องถิ่น นั้นทำให้ได้นำองค์ความรู้ที่เป็นมรดกภูมิปัญญาที่มีคุณค่าอย่างมาเผยแพร่สู่สาธารณะและนำองค์ความรู้ที่ได้คืนสู่ชุมชน เพื่อนำองค์ความรู้ไปขยายผลสู่สาธารณะและให้ผู้สนใจต่อไป แต่ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับยุคสมัยที่เทคโนโลยีได้เข้ามามีบทบาทกับการดำเนินชีวิตของชาวบ้านในชุมชน ผู้วิจัยได้ออกแบบและเผยแพร่ลงในระบบ QR Code อีกช่องทางผ่านหลักสูตรท้องถิ่น และฐานการเรียนรู้ชุมชนที่บ้านเจ้าของมรดกภูมิปัญญาผ้าทอเกาะยอ (ป้าข้าง) เพื่อให้ผู้สนใจได้เข้าเรียนรู้และฝึกปฏิบัติโดยตรง เพื่ออนุรักษ์ สืบสาน และต่อยอดให้กับคนรุ่นใหม่ที่สนใจอีกช่องทางหนึ่งด้วย

อภิปรายผล

จากการสำรวจปัญหาและความต้องการของประชาชนชาวบ้านและชุมชน โดยภาพรวมต้องการให้มีหลักสูตรท้องถิ่นมรดกภูมิปัญญาผ้าทอเกาะยอขึ้นโดยองค์ความรู้ที่ได้จะต้องมาจากความรู้จากประชาชนชาวบ้านและการมีส่วนร่วมของชุมชนและนำองค์ความรู้มาจัดระเบียบเขียนเป็นรูปเล่มเอกสารฉบับที่สมบูรณ์และคืนสู่ชุมชนเพื่อจะได้นำมาอนุรักษ์ : “มรดกภูมิปัญญาผ้าทอเกาะยอ” ผ่านหลักสูตรท้องถิ่น จากจุดเริ่มต้นนี้ทำให้ทั้งกลุ่มอาสาสมัครเยาวชน ชาวบ้านในชุมชนมีความสนใจต้องการที่จะเรียนรู้และฝึกปฏิบัติจริง โดยมีประชาชนชาวบ้านเป็นคนสอน ผ่านหลักสูตรท้องถิ่นและ พบว่า สอดคล้องกับแนวคิดของ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้กล่าวถึง กรณศึกษา ชุมชนภาคใต้ จังหวัดสงขลา พบว่า การอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญามีหลายวิธี ดังนี้

1. การทำให้คู่เป็นแบบอย่างป็นวิธีการอนุรักษ์และถ่ายทอดของคนเฒ่าคนแก่ในครอบครัวและในชุมชนเดียวกัน

2. การระดมความคิดร่วมกันกระตุ้นและสร้างความตระหนักให้เจ้าของชุมชนได้แสดงความรู้สึกรักและหวงแหนแสดงความเป็นเจ้าของภูมิปัญญาในท้องถิ่นของตน

3. การสร้างการทำงานร่วมกันโดยผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน สร้างเครือข่ายระดับบุคคล ระดับกลุ่มและร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้สร้างความตระหนักในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาอย่างหลากหลาย เช่นผ่านหลักสูตรท้องถิ่น โครงการ และกิจกรรมการฝึกอบรม เป็นต้น

4. การสัมมนาในเวทีชาวบ้าน เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาหาแนวทางในการอนุรักษ์และร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การวิเคราะห์และสังเคราะห์ปัญหาประสบการณ์เพื่อเสนอแนวทางอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาร่วมกัน ดังนั้นจากที่กล่าวมาทำให้สามารถนำมาเป็นแนวทางในการสร้างความตระหนักเพื่ออนุรักษ์ให้มรดกภูมิปัญญาผ้าทอเกาะยอ โดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมเห็นถึงความสำคัญซึ่งจะทำให้มรดกภูมิปัญญาผ้าทอเกาะยอยังคงอยู่และสามารถสร้างความรู้ภูมิปัญญาสร้างความยั่งยืนให้กับชุมชนต่อไปและสามารถต่อยอดให้เป็นอาชีพที่สร้างรายได้ต่อไปในอนาคต (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542)

จากที่กล่าวมาทำให้ได้มีการสืบสาน เพื่อเป็นศูนย์การเรียนรู้ให้เยาวชนและเจ้าของชุมชนที่สนใจเข้ามาเรียนรู้และฝึกปฏิบัติ ผ่านหลักสูตรท้องถิ่นมรดกภูมิปัญญาผ้าทอเกาะยอ โดย (ป้าช้าง) ได้ดำเนินการสอนตามโครงสร้างของหลักสูตรตั้งแต่ความรู้พื้นฐานประวัติความเป็นมาของผ้าทอเกาะยอ อุปกรณ์วัสดุที่ใช้ในการทอผ้า ขั้นตอนการทอผ้า การออกแบบลายผ้าทอเกาะยอ และการประเมินผลการทอผ้า โดย (ป้าช้าง) เป็นคนประเมินผล ในการสืบสานใช้วิธีการฝึกปฏิบัติจริงและนำผลที่ได้มาถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นเพื่อขยายผลสู่ชุมชนและสถานศึกษาในชุมชนต่อไปที่สอดคล้องกับแนวคิดของ วารี เขียวสระคู กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นพื้นฐานของความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้านที่ถ่ายทอดต่อกันมาทั้งทางตรงและทางอ้อม ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากรุ่นสู่รุ่น (วารี เขียวสระคู, 2538) และแผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535 - 2539) หมวดที่ 4 ได้กล่าวถึงแนวการจัดการศึกษา ข้อที่ 9 ได้กล่าวถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น และให้ความสำคัญในการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้ดำรงไว้ซึ่งมรดกทางวัฒนธรรม และเน้นการจัดการความรู้ท้องถิ่นเพื่อนำมาสืบสาน พัฒนา และรังสรรค์ต่อยอดให้เกิดเป็นชิ้นงานบนฐานคิดที่สามารถนำมาใช้แก้ปัญหาให้กับชุมชนได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับยุคสมัยอย่างไม่มีที่สิ้นสุด (กฤษณา วงษาสันต์, 2542) ดังนั้น การสืบสานมรดกภูมิปัญญาชาวบ้าน จึงเป็นการสืบสานสิ่งที่มีอยู่ก่อนแล้วจากเจ้าของภูมิปัญญาแต่นำมาทำให้ดีขึ้นและส่งผลให้เกิดความรักและหวงแหนมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน และได้มีการต่อยอด จากแหล่งเรียนรู้ในการฝึกปฏิบัติการทอผ้าให้กับกลุ่มอาสาสมัครเยาวชนและผู้สนใจได้เข้ามาเรียนรู้และฝึกปฏิบัติเพื่อนำไปต่อยอดและคืนความรู้สู่ชุมชนเกาะยออีกครั้งหนึ่ง จึงสอดคล้องกับแนวคิดของ ประเวศ วะสี ที่ได้อธิบายว่า “มรดกภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นองค์ความรู้ที่มีการสั่งสมมาเป็นระยะเวลายาวนาน และมีความสำคัญกับวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคม การสั่งสมมรดกภูมิปัญญาผ่านประสบการณ์ทำให้เกิดทักษะและความชำนาญจนทำให้สามารถรังสรรค์ผลงานออกมาชัดเจน

และสามารถสร้างมูลค่าได้ ดังนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่ปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้รู้จะต้องมีการถ่ายทอดเพื่อต่อยอดความรู้จากมวลประสบการณ์ให้กับคนรุ่นหลัง (ประเวศ วะสี, 2536) ดังที่สมเกียรติ พงษ์ไพบูลย์ กล่าวว่า ภูมิปัญญาเป็นแนวความคิดที่เป็นอิสระและสร้างสรรค์ระหว่างกันภายในชุมชนหมู่บ้านเพื่อแสดงพลังและอำนาจผลักดันให้มีการเปลี่ยนแปลงของชุมชนเพื่อนำไปสู่ความสันติสุขในสังคมและจะต้องมีการต่อยอดเพื่อให้คนรุ่นหลังได้รักษาสืบเสาะนี้ไว้ (สมเกียรติ พงษ์ไพบูลย์, 2542) ดังนั้นทำให้ได้นำองค์ความรู้ที่เป็นมรดกภูมิปัญญาที่มีคุณค่ายิ่งมาเผยแพร่สู่สาธารณะ ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับยุคเทคโนโลยีได้เข้ามามีบทบาทกับการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน ผู้วิจัยได้นำหลักสูตรท้องถิ่นมรดกภูมิปัญญาผ้าทอเกาะยอเผยแพร่ลงในระบบ QR Code เพื่อให้ผู้ที่สนใจได้เข้าเรียนรู้และฝึกปฏิบัติ เพื่อใช้เป็นช่องทางในการอนุรักษ์ สืบสาน และต่อยอดให้กับคนรุ่นใหม่ที่น่าสนใจอีกช่องทางหนึ่งด้วย

สรุป/ข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัยการอนุรักษ์ สืบสาน และต่อยอด: “มรดกภูมิปัญญาผ้าทอเกาะยอ” ผ่านหลักสูตรท้องถิ่น พบว่าพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านท่าไทร ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา เป็นแหล่งมรดกภูมิปัญญาผ้าทอเกาะยอที่สำคัญมาตั้งแต่สมัยอดีต ปัจจุบันปราชญ์ชาวบ้านผู้ที่มีความรู้ในการทอผ้าเกาะยอ มีอยู่ไม่มากนัก ถ้าไม่ได้มีการอนุรักษ์ สืบสาน และต่อยอดไว้จะสูญหายไปจากชุมชนได้ ผู้วิจัยได้เล็งเห็นปัญหาที่เกิดขึ้น จึงร่วมมือกับปราชญ์ชาวบ้านให้มีการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น : มรดกภูมิปัญญาผ้าทอเกาะยอขึ้น เพื่อให้กับกลุ่มเยาวชนและผู้สนใจเข้ามาเรียนรู้และฝึกปฏิบัติเพื่อรักษามรดกภูมิปัญญา ดังนี้ 1) การอนุรักษ์: “มรดกภูมิปัญญาผ้าทอเกาะยอ” ผ่านหลักสูตรท้องถิ่น โดยชี้แจงวัตถุประสงค์ในการอนุรักษ์เข้าใจถึงความปราชัยในท้องถิ่นของตนเองจากจุดเริ่มต้นนี้ทำให้กลุ่มอาสาสมัครเยาวชนและผู้สนใจต้องการที่จะเข้ามา เรียนรู้และฝึกปฏิบัติ 2) การสืบสาน: “มรดกภูมิปัญญาผ้าทอเกาะยอ” ผ่านหลักสูตรท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน ได้ทำการสอนและฝึกปฏิบัติการทำผ้าที่จัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้สำหรับผู้สนใจ และเน้นการจัดการความรู้เพื่อนำมาสืบสาน พัฒนา และสร้างสรรค์ต่อยอดให้เกิดเป็นชิ้นงานบนฐานคิดที่สามารถนำมาใช้แก้ปัญหาให้กับชุมชนได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับยุคสมัย 3) การต่อยอด: “มรดกภูมิปัญญาผ้าทอเกาะยอ” ผ่านหลักสูตรท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้านได้นำองค์ความรู้มาต่อยอดให้กับกลุ่มอาสาสมัครเยาวชนและชาวบ้านชุมชนที่สนใจได้เข้ามาเรียนรู้และฝึกปฏิบัติเพื่อนำความรู้ที่ได้ไปต่อยอดนำองค์ความรู้ไปขยายผลสู่สาธารณะให้สอดคล้องกับยุคสมัย และเผยแพร่ลงในระบบ QR Code และฐานการเรียนรู้ชุมชนเพื่อให้ผู้สนใจได้เข้าเรียนรู้และฝึกปฏิบัติโดยตรงเพื่ออนุรักษ์ สืบสาน และต่อยอดให้กับคนรุ่นใหม่ที่น่าสนใจ ข้อเสนอแนะ 1) ควรศึกษาและนำแนวทางการอนุรักษ์ สืบสาน และต่อยอดมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นลงสู่สถานศึกษา เพื่อสร้างเป็นหลักสูตรกลุ่มสาระเพิ่มเติมตามจุดเน้นของสถานศึกษาหรือใช้เป็นกิจกรรมเสริมในช่วงเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้ให้เด็กและเยาวชนได้

เรียนรู้เรื่องใกล้ตัว เข้าใจความเป็นรากเหง้าของตนเอง และเห็นคุณค่าของมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) ควรนำมาเป็นใช้เพื่อเป็นแนวทางในการการบูรณาการเพื่อพัฒนาหน่วยการเรียนรู้หรือการจัดอบรมระยะสั้นให้กับหน่วยงานหรือบุคคลที่สนใจมาเรียนรู้และฝึกปฏิบัติ 3) หน่วยงานภาครัฐควรกำหนดเป็นนโยบายและแนวทางการพัฒนา อนุรักษ์ สืบสาน และต่อยอดมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่น และจัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนอย่างเต็มรูปแบบ 4) หน่วยงานท้องถิ่นภาครัฐควรดำเนินการส่งเสริมสร้างให้เป็นเกาะแห่งทางมรดกภูมิปัญญาและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

เอกสารอ้างอิง

- กฤษณา วงษาสันต์. (2542). วิถีไทย. กรุงเทพมหานคร: เจริญเวฟ เอ็ดดูเคชั่น.
- นิธย์ พงศ์พฤกษ์. (2553). เกาะยอปริทัศน์. สงขลา: องค์การบริหารตำบลเกาะยอ.
- ประกอบ ใจมั่น. (2539). การศึกษาสภาพปัญหา และความต้องการเกี่ยวกับการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนการสอน ในโรงเรียนโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประเวศ วะสี. (2536). ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์พรินต์ติ้งกรุ๊ป.
- วารี เขียวสระคู. (2538). การสร้างชุดคำสอนสำหรับครูกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องเครื่องจักรสาน. ใน วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- วีระยุทธ เพชรทอง (ป้าช้าง). (18 ตุลาคม 2563). มรดกภูมิปัญญาผ้าทอเกาะยอ. (พนัชร พิทธิยะกุล, ผู้สัมภาษณ์)
- สมเกียรติ พงษ์ไพบูลย์. (2542). การกระจายอำนาจการจัดการศึกษาสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. นครราชสีมา: สถาบันราชภัฏนครราชสีมา.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2542). พระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.
- สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ. (2561). ยุทธศาสตร์ชาติ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- Beauchamp, G. A. (1984). Curriculum Theory. (3rd ed.). Illinois: The Kagg Press.